

BÁCH KHOA THƯ DU LỊCH HÀ GIANG **CUỐN SÁCH TRI THỨC ĐỊA PHƯƠNG CƠ BẢN**

QUÁCH THỊ GẮM *

Tóm tắt: Trong những năm gần đây, Hà Giang đang triển khai nhiều giải pháp khác nhau để khai thác tiềm năng và thúc đẩy phát triển du lịch của tỉnh, trong đó biên soạn *Bách khoa thư Du lịch Hà Giang* là một trong những hoạt động hướng đến mục tiêu đó. Cuốn sách giới thiệu các tri thức về đời sống văn hóa của các cộng đồng dân tộc, các lễ hội, di tích lịch sử, danh thắng nổi tiếng, các món ăn, sản vật của địa phương và nhiều điểm đến du lịch hấp dẫn. Qua đó, công trình không chỉ góp phần bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa đặc sắc của Hà Giang, mà còn góp phần quảng bá, giới thiệu hình ảnh con người và thiên nhiên tươi đẹp của Hà Giang tới đông đảo công chúng, đặc biệt du khách trong và ngoài nước.

Từ khóa: *Bách khoa thư Du lịch Hà Giang*, biên soạn, xuất bản.

Abstract: In recent years, Ha Giang has been implementing many different solutions to exploit the potentials and promote tourism development of the province, in which compiling *Tourism Encyclopedia of Ha Giang Province* is one of the activities towards these targets. The book introduces the knowledge of the cultural life of ethnic communities, festivals, historical sites,

famous landscapes, local food and products, and many attractive tourist destinations. Hence, the work not only contributes to preserving and promoting the unique cultural values of Ha Giang, but also promoting and introducing the images of people and beautiful nature of Ha Giang to the public, especially domestic and foreign tourists.

Keywords: *Tourism Encyclopedia of Ha Giang Province*, compiling, publishing.

1. Mở đầu

Trong số các loại sách tra cứu, bách khoa thư được coi là một công trình khoa học hệ thống hóa tri thức toàn diện về một đối tượng mà nó hướng tới ở một thời đại nhất định hoặc của mỗi quốc gia. Bách khoa thư có nhiều loại: bách khoa thư tổng hợp phản ánh tri thức chung, bách khoa thư chuyên ngành phản ánh tri thức của riêng một lĩnh vực, bách khoa thư địa phương phản ánh tri thức về một vùng, địa phương nào đó. Cho dù thuộc loại hình nào thì bách

* TS - Viện Từ điển học và Bách khoa thư Việt Nam; Email: quachthigam@yahoo.com

khoa thư không chỉ là phương tiện tra cứu, tham khảo học tập hữu ích và tiện dụng cho đông đảo người sử dụng, mà bách khoa thư còn là niềm tự hào của mỗi địa phương, dân tộc, qua đó góp phần nâng tầm vị thế của dân tộc đối với các nước trong khu vực và trên thế giới.

Đối với Hà Giang, trong những năm qua, lĩnh vực du lịch của tỉnh rất được quan tâm và có sự phát triển mạnh mẽ. Vì thế, việc biên soạn cuốn *Bách khoa thư Du lịch Hà Giang* nhằm giới thiệu về cảnh quan thiên nhiên, văn hóa, con người Hà Giang tới đông đảo du khách trong và ngoài nước là rất cần thiết.

2. Quá trình biên soạn và xuất bản *Bách khoa thư Du lịch Hà Giang*

Hà Giang là một trong những tỉnh miền núi phía Bắc có nhiều tiềm năng phát triển du lịch. Đây là địa phương có tài nguyên du lịch cùng bản sắc văn hóa bản địa vô cùng phong phú, độc đáo. Từ lâu, vùng đất này đã hấp dẫn, thu hút rất nhiều khách du lịch trong và ngoài nước đến tham quan. Hiện nay, phát triển kinh tế thông qua phát triển du lịch là một trong những chính sách được ưu tiên hàng đầu của tỉnh. Hà Giang phấn đấu đến năm 2020 trở thành địa bàn trọng điểm du lịch của vùng miền núi phía Bắc và đến năm 2030 du lịch trở thành ngành kinh tế mũi nhọn của tỉnh. Vì vậy, để hiện thực hóa mục tiêu này, Đảng bộ và chính quyền Hà Giang đã đưa ra nhiều giải pháp để tập trung phát triển du lịch, trong đó tăng cường liên kết, xúc tiến quảng bá du lịch và đẩy mạnh xuất bản các loại sách, cẩm nang,... phục vụ phát triển du lịch là một trong những giải pháp được chú trọng.

Biên soạn *Bách khoa thư Du lịch Hà Giang* nằm trong khuôn khổ Dự án “Biên soạn và xuất bản sách *Bách khoa thư Du*

lịch Hà Giang” đã được Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch tỉnh Hà Giang phê duyệt theo Quyết định số 430/QĐ-SVHTTDL, ngày 20.11.2020; trên cơ sở hợp tác với Viện Nghiên cứu Phát triển Bền vững Vùng cùng một số cán bộ Viện Từ điển học và Bách khoa thư Việt Nam thuộc Viện Hàn lâm Khoa học xã hội Việt Nam thực hiện. Đây là một trong những dự án quan trọng nhằm thúc đẩy phát triển du lịch địa phương thông qua quảng bá du lịch, cũng như truyền tải được các đặc trưng văn hóa vùng miền, các dân tộc của Hà Giang vào trong cuốn sách.

Do đó, mục tiêu cụ thể của việc biên soạn cuốn bách khoa thư này nhằm cung cấp một công cụ tra cứu quan trọng về các điểm đến du lịch và các đặc trưng văn hóa của các dân tộc Hà Giang một cách khái quát, toàn diện và hệ thống, qua đó góp phần bảo tồn, quảng bá văn hóa, du lịch Hà Giang.

Về mặt thủ tục pháp lý, dự án “Biên soạn và xuất bản sách *Bách khoa thư Du lịch Hà Giang*” chính thức được phê duyệt vào tháng 11.2020, nhưng công tác chuẩn bị cho việc biên soạn công trình đã được khởi động, tiến hành ngay từ đầu năm 2020. Sau một thời gian nỗ lực, tập trung triển khai và thực hiện, cuối năm 2020, cuốn *Bách khoa thư Du lịch Hà Giang* đã được hoàn thiện và xuất bản theo đúng tiến độ và chất lượng. Đây là cuốn bách khoa thư địa phương đầu tiên về Hà Giang, chứa đựng các tri thức cơ bản về thiên nhiên, văn hóa và cuộc sống con người Hà Giang, phục vụ cho việc quảng bá, phát triển du lịch Hà Giang.

3. Cấu trúc của *Bách khoa thư Du lịch Hà Giang*

Bách khoa thư Du lịch Hà Giang được thực hiện bởi một tập thể tác giả, do ông Nguyễn Hồng Hải (Giám đốc Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch tỉnh Hà Giang), TS.

Bạch Hồng Việt (Phó Viện trưởng, Viện Nghiên cứu Phát triển Bền vững Vùng), TS. Nguyễn Huy Bình (Phó Viện trưởng, Viện Từ điển học và Bách khoa thư Việt Nam) chỉ đạo biên soạn, cùng với sự cộng tác, tham gia biên soạn của một số cán bộ, nhà khoa học công tác trong lĩnh vực du lịch, từ điển học và bách khoa thư học,... Sách gồm 255 trang, khổ 14.5 x 20.5, Nhà xuất bản Khoa học xã hội ấn hành quý IV năm 2020.

3.1. Cấu trúc tổng thể

Về tổng thể, trật tự cấu trúc của toàn bộ cuốn *Bách khoa thư Du lịch Hà Giang* gồm các phần:

- *Trang bìa*: tên cơ quan chủ trì, tên sách và tên nhà xuất bản.

- *Trang phụ bìa*: tên cơ quan chủ trì, tên sách và tên nhà xuất bản, năm xuất bản và tên tập thể tác giả tham gia biên soạn.

Mục lục: trình bày thứ tự các phần, các mục có trong sách kèm vị trí trang tương ứng.

Lời giới thiệu: dẫn lời giới thiệu của Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch tỉnh Hà Giang giới thiệu khái quát về các điều kiện tự nhiên, xã hội và cảnh quan thiên nhiên tươi đẹp, thuận lợi để phát triển du lịch của Hà Giang.

- *Lời nói đầu*: giới thiệu tổng quan nội dung cuốn sách và các chỉ dẫn các tri thức cơ bản về du lịch Hà Giang sẽ có trong cuốn *Bách khoa thư Du lịch Hà Giang*; lời cảm ơn của Ban biên soạn tới các tổ chức, cá nhân đã giúp đỡ nhóm tác giả hoàn thành và xuất bản công trình.

- *Nguyên tắc và thể lệ biên soạn*: trình bày các nguyên tắc trong quá trình biên soạn như: thể lệ về sắp xếp các mục từ, thể lệ về tên gọi từ đầu mục, thể lệ về thứ tự trình bày các thông tin trong từng loại mục từ, thể lệ về chính tả,... Phần này được trình bày một cách ngắn gọn nhưng đầy đủ, rõ

ràng ở phần đầu cuốn sách, giúp người đọc hình dung được phần nào cấu trúc nội dung của cuốn sách cũng như phương pháp làm việc của nhóm biên soạn.

- *Phần tra cứu*: đây là phần chính của cuốn sách, gồm 100 mục từ được biên soạn và trình bày theo thứ tự ABC kết hợp theo chủ đề.

- *Tài liệu tham khảo và phụ lục*: tài liệu tham khảo gồm danh sách các xuất bản phẩm chính được sử dụng để biên soạn. Trong *Bách khoa thư Du lịch Hà Giang*, các tài liệu tham khảo được tập hợp lại ở phần cuối của cuốn sách cùng với phụ lục. Phụ lục là các hình ảnh minh họa được in màu, giới thiệu về một số cảnh quan thiên nhiên, con người và nét văn hóa đặc sắc của Hà Giang như: hình ảnh mùa xuân ở vùng cao, hình ảnh chợ phiên tan, lễ hội nhảy lửa của người Pà Thẻn, vũ điệu của người Lô Lô, kiến trúc bungalow quây tụ - kỷ lục Guinness Việt Nam,... Dưới mỗi hình ảnh màu là các chú thích giúp độc giả dễ dàng hiểu được nội dung bức ảnh.

Nhìn một cách khái quát có thể thấy cuốn sách vừa có kết cấu chặt chẽ, khoa học, vừa mang tính tiện dụng của một công trình tra cứu.

3.2. Cấu trúc vĩ mô

Bách khoa thư Du lịch Hà Giang được thực hiện theo quy mô nhỏ, có tổng số 100 mục. Các mục được sắp xếp theo từng chủ đề, trong mỗi chủ đề lại được sắp xếp theo thứ tự chữ cái tiếng Việt. Điều này vừa đảm bảo tính khoa học, hàn lâm của một công trình bách khoa thư, vừa mang tính tiện dụng của một cuốn sách hướng dẫn về du lịch, giúp độc giả có thể dễ dàng tra cứu.

Toàn bộ cuốn sách mặc dù chỉ giới hạn 100 mục từ, tuy nhiên các loại mục từ trong cuốn bách khoa thư này khá phong phú, bao quát nhiều lĩnh vực thuộc đời sống, văn

hóa, ẩm thực, vùng đất,... của Hà Giang. Mỗi một chủ đề có tiêu chí lựa chọn rõ ràng, cụ thể. Cuốn sách gồm 7 chủ đề đi kèm với các tiêu chí lựa chọn như sau:

- *Đặc trưng văn hóa các dân tộc.* Hà Giang là nơi cư trú của 19 dân tộc trong đại gia đình các dân tộc Việt (theo số liệu điều tra năm 2019). Mỗi dân tộc có một nền văn hóa, lối sống riêng với những điều thú vị mà khách du lịch có thể khám phá. Trong *Bách khoa thư Du lịch Hà Giang*, loại mục từ này phản ánh một cách khái quát về đặc trưng văn hóa của hầu hết các dân tộc sinh sống trên địa bàn Hà Giang, cụ thể gồm 14 dân tộc như: *Bố Y, Cờ Lao, Dao, Giáy, Mông, La Chí, Lô Lô, Nùng, Pà Thẻn*,... Như vậy, các mục từ về *Đặc trưng văn hóa các dân tộc* được lựa chọn là những dân tộc có dân số tương đối đông và cư trú ổn định. Do khuôn khổ công trình nên một số dân tộc có số dân quá ít và cư trú không tập trung tạm thời không đưa vào cuốn sách này.

- *Di tích lịch sử và danh thắng.* Các di tích và danh thắng của Hà Giang rất phong phú và nổi tiếng, song do khuôn khổ của cuốn bách khoa thư này, các mục từ được lựa chọn đưa vào biên soạn là các di tích và danh thắng đã được công nhận. Do đó, các di tích chưa xếp hạng không xuất hiện trong công trình. Số lượng mục từ thuộc chủ đề này chiếm phần lớn dung lượng của cuốn sách với 32 mục từ. Ví dụ: *Cao nguyên đá Đồng Văn* (thuộc 4 huyện: Quản Bạ, Yên Minh, Đồng Văn, Mèo Vạc), *Cột cờ Lũng Cú* (xã Lũng Cú, huyện Đồng Văn), *Đền thờ các anh hùng liệt sĩ mặt trận Vị Xuyên tại điểm cao 468* (xã Thanh Thủy, huyện Vị Xuyên), *Chùa Quan Âm* (thành phố Hà Giang), *Cổng trời Cán Tỷ* (huyện Quản Bạ), *Di tích bãi đá cổ Nám Dăn* (xã Nám Dăn, huyện Xín Mần), *Di tích kiến trúc nghệ thuật nhà Vương* (xã Sà Phìn, huyện Đồng Văn), *Đèo Mã Pì Lèng* (thuộc 3

xã Pải Lũng, Pả Vi, Xín Cái của huyện Mèo Vạc), *Đỉnh Chiêu Lầu Thi* (xã Hồ Thầu, huyện Hoàng Su Phì), *Thảo nguyên Suối Thầu* (thị trấn Cốc Pài, huyện Xín Mần), *Ruộng bậc thang Hoàng Su Phì* (nằm trên 11 xã của huyện Hoàng Su Phì),...

- *Lễ hội.* Trong *Bách khoa thư Du lịch Hà Giang*, các lễ hội được đưa vào biên soạn là các lễ hội tiêu biểu và đang phục vụ cho sự phát triển du lịch của tỉnh Hà Giang. Cụ thể gồm 10 lễ hội tiêu biểu như: *Lễ hội chợ phong lưu Khâu Vai* (dân tộc Mông), *Lễ cấp sắc* (dân tộc Dao), *Lễ hội Gầu Tào* (dân tộc Mông), *Lễ hội hoa tam giác mạch* (các dân tộc tỉnh Hà Giang), *Lễ hội Khu Cù Tê* (dân tộc La Chí), *Lễ hội Lồng tồng* (dân tộc Tày, Nùng), *Lễ hội nhảy lửa* (dân tộc Pà Thẻn), *Lễ hội mùa trồng* (dân tộc Giáy),...

- *Ẩm thực và sản vật địa phương.* Các sản vật và món ăn được lựa chọn là các sản phẩm đạt tiêu chuẩn chất lượng OCOP (One Commune, One Product - Mỗi xã một sản phẩm) 4 sao của tỉnh; các món ăn, đồ uống tiêu biểu, được lưu truyền rộng rãi và phục vụ cho hoạt động du lịch của tỉnh Hà Giang. Chủ đề này có số lượng 21 mục từ, chiếm dung lượng trung bình so với các mục từ khác và trong tổng thể dung lượng mục từ của cả cuốn bách khoa thư. Ví dụ: *cam sành, chè shan tuyết, bánh cuốn nước xương, bánh tam giác mạch, cơm lam Bắc Mê, cháo ấu tẩu, thắng cố, mèn mèn, rượu ngô, thịt lợn treo gác bếp*,...

- *Sản phẩm du lịch và điểm đến.* Bao gồm các khu du lịch, khu nghỉ dưỡng, hợp tác xã, làng văn hóa du lịch,... Hà Giang là một trong những tỉnh có rất nhiều điểm đến hấp dẫn, trong đó nổi bật là các khu du lịch và các làng văn hóa du lịch nằm rải rác ở các huyện. Cuốn bách khoa thư này đã giới thiệu 23 điểm đến và sản phẩm du lịch tiêu biểu, nổi tiếng. Ví dụ: *Khu nghỉ dưỡng*

P'apiu (xã Yên Định, huyện Bắc Mê), *Khu nghỉ dưỡng H'Mông Village* (xã Đông Hà, huyện Quản Bạ), *Khu du lịch sinh thái Pan Hou* (xã Thông Nguyên, huyện Hoàng Su Phì), *Làng văn hóa du lịch cộng đồng Lô Lô Chải* (xã Lũng Cú, huyện Đồng Văn), *Làng văn hóa du lịch thôn Na Lét* (xã Bản Phùng, huyện Hoàng Su Phì), *Sản phẩm du lịch đặc trưng khu vực vùng cao núi đá* (thuộc các huyện Đồng Văn, Mèo Vạc, Yên Minh, Quản Bạ),...

Tất cả các loại mục từ này hợp thành hệ thống bảng mục từ khá đa dạng về chủng loại.

3.3. Cấu trúc vi mô

Bách khoa thư Du lịch Hà Giang được biên soạn dựa trên nhiều nguồn tư liệu khác nhau: các văn bản, sách, báo, công trình khoa học,... của tỉnh, của Nhà nước được công bố và được đa số cộng đồng thừa nhận. Trong đó, đáng chú ý là có nhiều tư liệu của các trung tâm lưu trữ, các sở ban ngành tại địa phương cung cấp và các tư liệu điền dã từ các cuộc khảo sát thực tế của các thành viên tham gia đề tài tại một số điểm du lịch và vùng có đồng bào dân tộc thiểu số sinh sống của tỉnh Hà Giang. Điều này đã thể hiện tính chính xác, cập nhật của các thông tin được đưa vào trong cuốn bách khoa thư này.

Dung lượng của mỗi mục từ khá đồng đều, cân đối. Mỗi mục từ gồm hai phần: đầu mục từ và nội dung mục từ. Đầu mục từ là những tên gọi súc tích, rõ ràng và đã được chuẩn hóa. Nội dung mỗi mục từ được trình bày nhất quán với các thông tin: định nghĩa về đơn vị đầu mục từ và thông tin tri thức về nó, trong đó, tùy thuộc vào tính chất của mỗi loại mục từ mà có các thông tin tri thức khác nhau. Nghĩa là các thông tin tri thức được trình bày một cách phù hợp theo cấu trúc của từng loại mục từ.

Với loại mục từ *Ẩm thực và sản vật địa phương*, cấu trúc của loại mục này gồm có các thông tin: tên gọi ẩm thực hoặc sản vật; định nghĩa; tên gọi khác; dân tộc sở hữu/nơi phân bố; quá trình hình thành (nếu có); miêu tả chi tiết quá trình tạo ra ẩm thực hoặc sản vật: nguyên liệu, cách chế biến/trồng trọt/sản xuất, hình thức sản phẩm, cách sử dụng/thường thức; giá trị ý nghĩa; thương hiệu/thành tích/giải thưởng (nếu có).

Còn với loại mục từ là *Đặc trưng văn hóa các dân tộc thiểu số*, các tri thức về đời sống và văn hóa của mỗi dân tộc được thể hiện qua các thông tin: tên gọi dân tộc; định nghĩa; tên khác; nhóm ngôn ngữ; dân số (theo điều tra năm 2019); lịch sử cư trú; lao động sản xuất: trồng trọt, chăn nuôi, nghề thủ công; văn hóa vật chất: ẩm thực, trang phục, nhà ở; văn hóa tinh thần, quan hệ xã hội; phong tục tập quán: cưới hỏi, sinh đẻ, tang ma, lễ tết; tín ngưỡng thờ cúng; văn nghệ và trò chơi dân gian.

Tương tự, với các loại mục từ còn lại, các thông tin tri thức cũng khá đa dạng. Cụ thể, mục từ về *Di tích lịch sử và danh thắng*, các thông tin tri thức gồm có: tên di tích/danh thắng; định nghĩa; tên gọi khác; vị trí; các miêu tả chi tiết: lịch sử hình thành, quy mô, kiến trúc, cấu tạo, vật liệu,...; giá trị/ý nghĩa; bằng xếp hạng các cấp. Mục từ về *Lễ hội*, cấu trúc thông tin tri thức gồm: tên lễ hội; tên gọi khác (kể cả tên viết tắt nếu có); định nghĩa; các miêu tả chi tiết: không gian, thời gian, địa điểm, hoạt động, diễn biến của lễ hội; vai trò/ý nghĩa/tác dụng/ảnh hưởng. Mục từ về *Sản phẩm du lịch và điểm đến*, cấu trúc thông tin tri thức gồm: tên gọi sản phẩm du lịch hoặc điểm đến; tên gọi khác (nếu có); vị trí; các miêu tả chi tiết: lịch sử, quy mô, dịch vụ; vai trò/ý nghĩa; xếp hạng (nếu có).

Có thể thấy, các thông tin tri thức trong

Bách khoa thư Du lịch Hà Giang rất phong phú, đã thể hiện được những tính chất, đặc trưng bản sắc của địa phương và được trình bày theo cấu trúc tầng bậc một cách thống nhất, logic.

4. Kết luận

Bách khoa thư Du lịch Hà Giang bao quát nhiều chủ đề phong phú: đặc trưng văn hóa các dân tộc, danh lam thắng cảnh, lễ hội, sản vật, ẩm thực, khu du lịch, làng văn hóa,... Điều này đã tạo nên sự đa dạng cho cuốn sách, qua đó giúp độc giả có thể hình dung được một bức tranh toàn cảnh về vùng đất Hà Giang với cảnh quan thiên nhiên vô cùng hùng vĩ, tươi đẹp và bản sắc văn hóa riêng biệt của cộng đồng các dân tộc nơi đây. Công trình được biên soạn đảm bảo tính chính xác, khách quan, tuân thủ triệt để các nguyên tắc và thể lệ biên soạn đã được quy định và được sắp xếp theo chủ đề kết hợp theo thứ tự chữ cái tiếng Việt, nhờ đó đã tạo ra một công trình mang tính hệ thống, khoa học, tiện dụng giúp cho người đọc dễ dàng tra cứu. Các nội dung thông tin mục từ được trình bày một cách rõ ràng, đầy đủ, súc tích, đã phản ánh, giới thiệu được các tri thức cơ bản về đặc trưng đời sống văn hóa của các cộng đồng dân tộc và các điểm đến du lịch nổi tiếng của địa phương Hà Giang.

Do khuôn khổ của một công trình bách khoa thư cỡ nhỏ nên cuốn bách khoa thư này chưa đưa vào một cách đầy đủ các hoạt động, tài nguyên, điểm đến du lịch Hà Giang cũng như cung cấp các tri thức chuyên sâu. Nhưng không thể phủ nhận *Bách khoa thư Du lịch Hà Giang* là một công trình khoa học được thực hiện nghiêm túc, trách nhiệm và tâm huyết, phản ánh

một cách hệ thống các tri thức cơ bản về đặc trưng lịch sử, văn hóa và một số tài nguyên du lịch thuộc khắp các vùng miền của tỉnh Hà Giang. Công trình góp thêm một công cụ tra cứu hữu ích cho công tác quản lý, người nghiên cứu, người làm du lịch và đông đảo người dân Hà Giang có thể nắm bắt được các thông tin, đặc trưng về du lịch của tỉnh thông qua các thông tin, dữ liệu chứa đựng trong cuốn bách khoa thư này, cũng như cho mọi đối tượng độc giả muốn tìm hiểu, khám phá phong tục tập quán, văn hóa, du lịch của tỉnh Hà Giang.

Hiện nay, Viện Từ điển học và Bách khoa thư Việt Nam đang xúc tiến các hoạt động liên kết với các địa phương để biên soạn các cuốn bách khoa thư du lịch cũng như địa chí địa phương thì *Bách khoa thư Du lịch Hà Giang* được coi là nguồn tài liệu tham khảo vô cùng quan trọng và là sự khởi đầu để qua đó chúng ta rút ra một số kinh nghiệm trong việc tổ chức biên soạn các công trình tiếp theo được tốt hơn.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Ban Tuyên giáo Tỉnh ủy - Sở Khoa học và Công nghệ Tỉnh Hà Giang, *Địa chí Hà Giang*, tập I, II, tỉnh Hà Giang xuất bản, 2020.
- [2] Phạm Thị Huyền, “Một số lưu ý trong biên soạn bách khoa thư du lịch địa phương (qua thực tiễn biên soạn *Bách khoa thư Du lịch Hà Giang*)”, *Từ điển học và Bách khoa thư*, số 6/2021.
- [3] Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch Tỉnh Hà Giang - Chi hội Di sản Văn hóa Tỉnh Hà Giang, *Di sản văn hóa Hà Giang (Tập 1. Văn hoá vật thể)*, 2019.
- [4] Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch Tỉnh Hà Giang, Bạch Hồng Việt (Chủ biên), *Bách khoa thư Du lịch Hà Giang*, Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội, 2020.
- [5] Hà Học Trạc, *Lịch sử - lý luận và thực tiễn biên soạn bách khoa toàn thư*, Nxb. Từ điển bách khoa, Hà Nội, 2014.